

Küreselleşmenin Gizil Gücü

Prof.Dr. Türkel MİNİBAŞ

İ.Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdür Yardımcısı
ÇYDD Genel Başkan Yardımcısı

İçimizde düş kurmayı sevmeyen herhalde yok gibidir. Pembe-beyaz, bazense koyu renklerden oluşan düşlerimiz aslında yaşamın ta kendisidir. Televizyonlar, buzdolaplar, kot pantolonlar, parfümler, deterjanlar, güzellik salonları, renk-renk giysiler hep bu düşler ülkesinin ürünleridir.

Salt tüketime yönelik olan bu mal ve hizmetlerin sayısı arttıkça bunları satın alarak tüketecek kitleler , yani "tüketim toplumu" da oluşmaya başlar. Nasıl mı? Tabi ki, kitleleri bu mallara gereksinim duyduklarına ve mutluluklarının bu mallara sahip olmaya bağlı olduğuna inandırarak. Bizim gibi nüfusunun yarısı kadınlardan oluşan toplumlarda, işe öncelikle kadınlardan başlanması da zaten bu nedenledir.

Erkekler en başarılı, en çok para kazanan, en ünlü olmanın rekabetini yaşarken kadınlar da en iyi yemek pişiren, en temiz çamaşır yıkayan, en güzel giyinen, en cazibeli kadın olmanın yollarını aramaya başlarlar. Tam bu sırada kapitalist dünyanın rekabetle ilgili altın kuralı devreye girer : **"SİZ FARKLISINIZ ve FARKLI OLMALISINIZ"**.

Bu kuralın geniş kitlelere iletilerek kabul görmesinin sağlanması için de gazetelerden dergilere, televizyondan radyoya, sinema salonlarından sokaktaki reklam panolarına kadar tüm kitle iletişim araçları devreye sokulur. Böylelikle toplumun beğenilerinden davranış biçimlerine kadar tüm değer yargıları biçimlendirilip kontrol altına alınırken... Kimin, hangi malı ve ne kadar tüketmesi gerektiği de belirlenmiş olur.

Gelin görün ki, kadınları tüketim ekonomisinin merkezine oturtan sistem, üretimde de kadınlardan medet ummakta.

Kadın ve çocukların madenlerde, dokuma tezgahlarında boğaz tokluğuna çalıştırıldığı günler çok geride kalsa da..! Düne göre daha çok sayıda kadın teknolojinin nimetlerinden yararlırsa da...!

Küreselleşmenin dünyasında kadının üretim sürecindeki yeri geçmiş dönemlerden daha çetin!. Çünkü kapitalizm, tarihinin en uzun süren ve en derin krizi yaşamakta ve... Karlarını korumak isteyen firmalar sanayi devriminde olduğu gibi kadın emeğini ucuz olduğu sürece kullanmaya kararlı.

Yüzyıllar öncesinden bu yana ne mi değişti? İster mühendis, ister doktor ister işçi olsun bu kez kadınların sadece ücretlerinin düşük olması yetmiyor. Aynı zamanda sundukları emeğin nitelikli de olması gerekmektedir.

Oysa kadınlar, cep telefonları, internet hatları, ev robotlarıyla süslü dünyanın içine girdikçe eğitim ve teknolojinin nimetlerinden eşit koşullarda yararlanacaklarını ve emeklerinin tam karşılığını alacaklarını zannediyorlardı. Ne var ki, küreselleşmenin merkezinde oturan ulusötesi firmalar, içinde yaşadığımız uluslararası krizin etkisinden korunmak için emeğin ucuz olduğu ülkelere yatırım yapmayı

tercih etmekte. Özellikle de kadın emeğinin örgütsüz; yani pazarlık gücünün bulunmadığı ülkeleri seçmekte.

Gördüğünüz gibi, belki kadınlar geçmiş yüzyıllara göre daha eğitilmişler, sofradaki yerleri de öküzden sonra gelmemekte ama :

- Kadınlar, sosyal güvenlik koşullarını önemsemeden çalışma yaşamında yeralmayı erkeklere nazaran daha kolay kabullendikleri;
- Krizle birlikte işsizliğin yaygınlaşması karşısında kadınların her ücret seviyesinde çalışmayı kabullenmek zorunda kalmaları;
- Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerde ihracatın motor sektörlerinde ağırlıklı olarak kadın emeği istihdam edilmesi;
- Kadın emeğinin yoğun olduğu sektörlerde üretimin giderek kayıt dışı nitelik kazanması

nedeniyle kadın bu yüzyılda da ekonominin ucuz işgücü deposu!

Öte yandan, uluslararası anlaşmalar yabancı sermayeye gittiği ülkelerde yerli sermaye ile eşit koşullarda rekabet olanağı sağlamaktadır ki... Bu da kısa süre içinde yerli sermayenin rekabet gücünün azalarak iflaslara ve beraberinde işsizliğe neden olmaktadır. Kadınlar da tüm kriz dönemlerinde olduğu gibi işsizliğin öncelikli kurbanı olmaktadır.

Şimdi içinizden "Kriz erkekleri de işsiz bırakıyor, dahası onlar bir de aile geçindirmek zorunda!" diye geçirdiğinizden eminim. Gelin görün ki kadınlar, bu süreçten erkeklere göre daha farklı etkilenmekte: Çalışarak kazandıkları tüm statülerini yitirerek ya ev kadını olmaya yöneltmekte! Ya düşük ücret ve sosyal güvencesiz bir işyerinde çalışmayı kazandığı statüleri kaybetmemek için kabullenmekte! Ya da eve iş alarak çalışma yaşamıyla bağlantısını devam ettirmektedir.

Oysa, kadın denince çoğumuzun aklına kirpiklerini kırıştırdığında ya da saçını şöyle bir savurduğunda yürekler yakan ve aşkın yolunu midede yakalatan yaratıklar gelir. Ekonomik olarak kadının ülke ekonomisine yaptığı katkının büyüklüğü gelmez.

Derler ki, dünyanın neresinde olursanız olun bir toplumun gelişmişlik düzeyini anlamak için:

- Üretimin niteliğini anlamak için çöp tenekelerine...
- Toplumun görgü ve kültür seviyesini anlamak için kaldırımlarının yüksekliğine...
- Demokrasinin yaygınlığını anlamak için de kadının konumuna bakın!

Çünkü kadınlar, doğurup yetiştirdikleri çocuklarla toplumun aynasıdır. Gelin görün ki, aynadaki görüntü hiç de iç açıcı değil!.

Bir yanda medyanın pembe-beyaz diziler, yarışma programları, eğlence sektörünün yaldızlı görüntüleriyle sınırlı kültüre sahip, ülke gerçeklerine ilgisiz, politik tercihleri olmayan bir nesne haline dönüştürülen kadınlar ve onların yetiştirdiği çocukların oluşturduğu lümpen bir toplum...!

Diğer yanda, sayıları az da olsa, varlığını temizlik-ütü-yemek pişirmek, çocuk doğurup bakmaktan öteye taşıyan kadınlar ve onların yetiştirdiği düşünen ve sorgulayan çocukların oluşturduğu bir toplum..

Bir diğer yanda ise, Urfa'daki yerel bir radyodaki isteklerde adı geçtiği için dom dom kurşunuyla katledilen 16 yaşındaki Hacer Felhan'ın... Yalnız başına sokağa çıktığı için Şanlıurfa'nın göbeğinde öldürülen 17 yaşındaki Sevda Gök'ün... Evlenmeden önce hamile kaldığı iddiasıyla kardeşleri

tarafından traktörün altında ezilerek imha edilen 19 yaşındaki Şemse Kaynak'ın ve benzerlerinin tutunmaya çalıştığı bir toplum.

... ve aylardan Mart. Bu ay kadınlar, senede bir gün de olsa kendilerine ait bir güne sahip olmanın keyfini çıkaracaklar. Gazeteler, dergiler, televizyon ekranları her 100 kişiden 51'inin kadın olduğu Türkiye'de kadınların 83 yıl öncesine göre nedenli geliştiğinden söz edecekler. Ama hiç biri:

... nüfusun % 20'sinin yoksulluk sınırında yaşadığını; bu kesimdeki hanelerin % 13'ünün hane reisi erkek iken % 30'unun kadın olduğunu;

... her 10 bin kadından 180'inin gebelikle ilişkili nedenlerden öldüğünü;

... kadın istihdamının % 74.8'ini oluşturan tarım sektöründe, kadınların hala gizli işsiz statüsünde çalıştığını yazmayacak!.

Ve... Bizim ellerin kadınları, "Kurban olayım sana" diyerek yine yüklenecek krizin işsiz bıraktığı kocasının, babasının yükünü!

Bu öykü böyle gitmez ve gitmemeli...

Öykünün kuşaklar ve kuşaklar boyunca bu gidişinin kırmanın tek bir yolu var: EĞİTİM. Eğitim yaygınlaştıkça cinsler arası eşitsizlik de azalmakta, işgücü verimliliğini arttırmakta; dolayısıyla ekonomik büyüme üzerinde doğrudan etkili olmaktadır.

- Kız çocuklarının ve kadınların eğitim ve sağlıklarına yönelik yatırımlar üretkenliği arttırmaktadır. Eğitimli ve sağlıklı kadınlar; kayıtlı sektörde iş bulmak suretiyle daha yüksek gelir sağlayabilmektedir.
- Eğitimli kadınların kendi çocuklarını da okula gönderme eğiliminde olması bir sonraki kuşağın da daha üretken olması sonucunu getirmektedir. (Örneğin Hindistan'daki okur-yazar annelerin çocuklarının diğerlerine göre günde iki saat fazla ders çalıştıkları saptanmıştır.) (World Bank 2003)
- Üretim olanaklarına erişebilirliğin toplum geneline yayılması da üretkenliği arttırmada etkili olacaktır. Birçok az gelişmiş ülkede kadınların üretim araçlarına ve olanaklarına ulaşmada ve iş sahibi olmalarında, önlerinde kurumsal ve pratik engeller bulunmaktadır.
- Altyapının yetersiz olması zaman kısıtını pekiştirmekte ve üretkenliği azaltmaktadır. Uzun saatler çalışan kadınların, gelir getirici faaliyetler ile bunun dışındaki iş ve toplumsal sorumluluklarını gerçekleştirmeye çalışırken yaşadıkları zaman sorunu, çoğu kez evdeki kız çocuklarının okula gönderilmeyerek ev işlerine yardımcı kılınması sonucunu beraberinde getirmektedir. Bu durum ise tekrar eğitimsizlik, ve verimsizlik ilişkilerinin işlemesine neden olmaktadır.
- Annenin eğitimi ile çocuk ölümleri arasında ters ilişki vardır. Annenin eğitim seviyesinin düştükçe çocuklar kötü beslenmekte; dolayısıyla yaşam kaliteleri de düşmektedir. Kırk az gelişmiş ülkede yapılan çalışmalar annenin ilkökul mezunu olduğu hanelerde beş yaşın altında çocuk ölümü oranı hiç annenin hiç okula gitmediği hanelere göre çok daha düşük olduğunu göstermektedir.
- Eğitim düzeyi ile hamilelik ve doğum sırasındaki anne ölümleri ve çocuk ölümlerinin azalması arasında da doğrusal bir ilişki söz konusudur. Yirmi beş az gelişmiş ülkede yapılan araştırma üç yıllık bir annelik eğitiminin, çocuk ölümlerini azaltma üzerinde %15 etkili olduğu, öte yandan

babalık eğitimini etkisinin%6 dolaylarında kaldığı gözlenmiştir. Ayrıca ailede gelirin kadın tarafından kontrol edilen bir gelirin bulunmasının da bu gelirin çocuklara yönlendirilmesi nedeniyle çocuk sağlığı üzerinde etkili olduğu saptanmıştır.

21.Yüzyıla Girerken Türkiye’de Kadın İşgücü

2000

Toplam İşgücü	İşgücüne Katılım Oranı	İşsizlik Oranı	
Toplam	28.544.359	55.2	8.9
Kadın	10.164.540	39.6	7.2
Erkek	18.379.819	70.6	9.9

Kaynak : www.die.gov.tr/tkba/t153.xls

Geçen yüzyılın kazanımlarına rağmen kadın işgücünün erkek işgücünün neredeyse yarısını oluşturması şaşırtıcı gelebilir. Ama töre, gelenek, görenek gibi yazılı olmayan yasaların geçerliliğini koruması nedeniyle kadınların kendilerini geliştirecek olanaklardan yoksun olduklarını unutmamak gerekir.

Tüm az gelişmiş ülkelerde rastlanan eğitim seviyesinin düşüklüğü kriteri Türkiye’de de kadının iş yaşamındaki eşitsiz konumunu belirlemektedir. Kadın nüfusunun hala % 20’ye yakınının okuryazar olmadığını hatırlarsak bu eşitsizliğin kolay kolay aşılamayacağı düşünülebilir, ama... 2000’in başından beri süren kız çocukların okutulmasına yönelik kampanyalarla birlikte bu engel aşılmaya başlanmıştır.

Kadının eğitime ulaşabilmesi :

- kır-kent ayrımının derinliğine
- geleneksel aile yapısına
- yoksulluk derecesine
- fiziki olanakların yeterliliğine
- ulaşım olanaklarına

göre değişmektedir.

Kadın, eğitim olanaklarından yararlandıkça :

- kendini tanımlamaya başlamakta
- aile içi rol dağılımında farklılaşma talep etmekte
- evde geçirdiği zamanı ev işlerinden kendini geliştirmeye yönelik değiştirmekte
- okuma ve televizyon izleme alışkanlıklarında seçicilik başlamakta
- evlilik ve cinsel ilişkide tercihlerini yapar hale gelmekte
- aile içi şiddet karşısında kendini tanımlamaları değiştirmekte; karşı durma haklarını kullanmakta
- ekonomik bağımsızlık isteğini dürtüleyerek çalışma yaşamında yeralma isteğini pekiştirmekte
- aile içindeki örtülü yöneticilik yeteneği dışarı çıkararak kamusal alanda kullanmaya yönelmektedir.

Hali hazırda, devlet ve sivil toplum örgütlerinin eğitime yönelik kampanyalarıyla yoksul bölgelerdeki kadınların görece de olsa sağlık, beslenme de daha eşitlikçi bir yaşama şansını yakaladığı söylenebilir. STK’ların istihdama katkı sağlayan projeleri sonucunda :

- Kadınların potansiyel güç birikimlerinin rasyonel kullanılmasını sağlamakta
- Girişimcilik bilincini yerleştirmekte,

- Mesleki kurslarla tüketici konumundan üretici konumuna geçmeleri
- El sanatlarının geliştirilebileceği atölyelerin kurulmasına öncülük etmek
- Kooperatifçilik bilincinin geliştirilmesi ve uygun olan kooperatiflerin kurulması sağlanabilmiştir.

Ne var ki, kadınlara istihdam yaratılması sivil toplum örgütlerinin değil, devletin öncelikli görevidir. Sivil toplum örgütleri ise yürüttükleri projelerle sorunlara kolaylaştırıcı işlevini üstlenebilirler. Ama, bu asla üretilmiş çözümlerin uygulayıcıları olmaları şeklinde algılanmamalıdır. Aksine, çözüm üretme sürecinin asli aktörü olarak yer almaları gerekir.

Zira, küresel politikalar kadını bir yandan sosyal güvencesiz, yani emeklilik ve iş güvenliği kendisinin üstlenmesi yolundaki önermeleriyle yalnızlaştırırken; diğer yandan da daha az emek gerektiren teknolojilerle üretimde kadına yönelik ayrımcılığı daha da desteklemektedir. Kadının doğurganlık özelliğini de kullanarak hangi eğitim düzeyinde olursa olsun evden çalışmasını özendirilmektedir. İstanbul gibi sanayinin yaygın olduğu kentlerde evlere verilen ilik, düğme dikimi, overlog gibi konfeksiyona yönelik atölye işlerinin yanısıra "home ofis" adı altında evden yürütülen mühendislik, mimarlık, muhasebe işleri bunun en somut örnekleridir.

Kısacası, kadın örgütleri sorunun bir parçası olmaktan kurtulup, kararlı bir şekilde çözüm üretme sürecinin vazgeçilmez bir parçası olduklarını göstermek durumundadırlar. Aksi takdirde Güldünya, Şemsa, Sevda Gök öykülerinin modernize edilmişleriyle karşılaşma.

- Kadınlar da tüm kriz dönemlerinde olduğu gibi işsizliğin öncelikli kurbanı olmaktadır.
- kadınlar, doğurup yetiştirdikleri çocuklarla toplumun aynasıdır. Gelin görün ki, aynadaki görüntü hiç de iç açıcı değil!.
-

Eğitim yaygınlařtıķa cinsler arası eşitsizlik de azalmakta, işgücü verimliliğini arttırmakta; dolayısıyla ekonomik bŸyŸme Ÿzerinde doğrudan etkili olmaktadır.

- Geçen yŸzyılın kazanımlarına rağmen kadın iřgŸcŸnŸn erkek iřgŸcŸnŸn neredeyse yarısını oluşturması şaşırtıcı gelebilir. Ama tŸre, gelenek, gŸrenek gibi yazılı olmayan yasaların geğerliliğini koruması nedeniyle kadınların kendilerini geliştirecek olanaklardan yoksun olduklarını unutmamak gerekir.
- TŸm azgelişmiş Ÿlkelerde rastlanan eğitim seviyesinin dŸřŸklŸđŸ kriteri TŸrkiye'de de kadının iş yaşamındaki eşitsiz konumunu belirlemektedir. Kadın nŸfusunun hala % 20'ye yakınının okuryazar olmadığını hatırlarsak bu eşitsizliğin kolay kolay aşılamayacağı dŸřŸnŸlebilir, ama... 2000'in başından beri sŸren kız ęocukların okutulmasına yŸnelik kampanyalarla birlikte bu engel aşılmaya başlanmıştır.
- Kadınlara istihdam yaratılması sivil toplum ŸrgŸtlerinin değil, devletin Ÿncelikli gŸrevidir. Sivil toplum ŸrgŸtleri ise yŸrŸttŸkleri projelerle sorunlara kolaylaştırıcı işlevini Ÿstlenebilirler. Ama, bu asla Ÿretilmiř ęŸzŸmlerin uygulayıcıları olmaları şeklinde algılanmamalıdır. Aksine, ęŸzŸm Ÿretme sŸrecinin asli aktŸrŸ olarak yer almaları gerekir.
-
- KŸresel politikalar kadını bir yandan sosyal gŸvencesiz, yani emeklilik ve iş gŸvenliđi kendisinin Ÿstlenmesi yolundaki Ÿnermeleriyle yalnızlaştırırken; diğer yandan da daha az emek gerektiren teknolojilerle Ÿretimde kadına yŸnelik ayırmacılığı daha da desteklemektedir.